

УДК 37.011.3(73)–051

Світлана Шандрук

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ АМЕРИКАНСЬКИХ УЧИТЕЛІВ

Питання неперервної освіти педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти привертає все більшу увагу наукових, науково-педагогічних і педагогічних працівників. Це зумовлено тим, що в сучасному світі знання змінюються швидше, ніж покоління, а здатність приймати правильні рішення на основі отриманих знань і надалі становить проблему для випускника школи, коледжу, вищого навчального закладу тощо. У сучасному світі інформаційних систем і технологій, які для учнів є одним з основних джерел інформації та середовищем існування, вчитель також потребує постійного оновлення та поповнення знань. Ці фактори спричинили потребу створення системи освіти педагогів впродовж життя, а у зв'язку з цим і вдосконалення системи післядипломної педагогічної освіти. Усвідомлення нових можливостей і потреб людини у вирішенні завдань освіти привело до необхідності створення нових концептуальних підходів педагогічної діяльності, методів і способів педагогічного впливу.

Метою статті є аналіз підходів до організації післядипломної освіти американських учителів.

Упродовж останнього десятиріччя українськими науковцями проводилися порівняльно-педагогічні дослідження у напрямі реформування освіти та підготовки педагогічних кадрів (Н. Абашкіна, Н. Бідюк, Т. Десятов, В. Жуковський, В. Кемінь, Т. Кошманова, О. Кузнецова, Н. Лавриченко, М. Лещенко, О. Лещинський, А. Максименко, О. Матвієнко, О. Огієнко, Л. Пуховська, А. Сбруєва, В. Червонецький, Б. Шуневич). Система професійної підготовки вчителів для середньої школи у США ще не вивчалася, хоча окремі аспекти її розвитку були предметом вивчення (Т. Кошманова, М. Нагач, А. Онкович, К. Рибачук, Т. Чувакова).

США мають вагомі педагогічні досягнення та розвинену систему професійної підготовки вчителів. Із теоретичним обґрунтуванням сучасних підхо-

дів до професійної підготовки вчителя виступили відомі на американському континенті вчені, зокрема з таких аспектів: наукові дослідження в освіті (І. Айзнер, А. Вайз, П. Блюменфельд), роль учителя у процесі реформування освіти (Д. Фліндерс, М. Велш, М. Хардмен), програма підготовки педагога (П. Едмундсон, Дж. Гудлед, Дж. Клезез, І. Серлз, П. Зелонка, М. Водлінгер, Дж. Вілсон, Л. Мітчел, С. Трахтенберг, А. Том, Х. Тілема, І. Еммер, Дж. Ендрюс), розвиток змісту навчальних програм (Дж. Янг), співпраця між школами та педагогічними факультетами (М. Кінг-Серз, М. Розенберг, С. Фейген, А. Макдоналд), співпраця “університет – школа” (С. Брукхарт, Р. Баклі), знання, вміння та навички педагога (Дж. Лейнхарт, Л. Ля Рос, Д. Леггет, С. Хол, Р. Маркс), педагогічна практика (Б. Хоусего, В. Хантер, К. Джекнік, В. Семіроуден, Д. Лістон, Н. Вінніцки, К. Цайхнер, Дж. Калдхед, К. Кемпбел), упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у професійну освіту (Дж. Картрайт, Б. Бані, В. Кербно, К. Бенкет, В. Блентон, П. Бурпі), професійний розвиток педагога (С. Вілсон, Дж. Берне, В. Бейярд, Д. Бек), спеціальна освіта (Б. Білінгслей, Л. Кросс).

Американські фахівці вважають за можливе говорити про існування декількох основних підходів до навчання у процесі підвищення кваліфікації вчителів, класифікуючи їх відповідно до вирішуваних цілей, а саме: поведінковий (Д. Девідсон, Б. Скіннер, А. Бандура та ін.), який передбачає зміну професійної поведінки вчителя на основі ефективних навчальних технологій; когнітивний (Дж. Сноумен, Р. Білер, Дж. Гріно та ін.), спрямований на розвиток професійно-педагогічного інтелекту вчителя, збагачення системи предметно-методичних знань сучасними підходами до цілісного навчально-виховного процесу; особистісний (А. Чікерінг, Л. Колберг, Р. Болам та ін.), орієнтований на розвиток особистості, розкриття унікальних можливостей кожного вчителя; андрогогічний (М. Кервін, М. Ноулз, Д. Стюарт та ін.), спрямований на врахування специфіки “дорослого учня” при організації професійно-освітнього процесу підвищення кваліфікації вчителів; соціально-психологічний (Ле Бланк, Р. Свішер, Ф. Вітаро та ін.), який орієнтує на вдосконалення професійно-комунікативної культури вчителя, підвищення ефективності особистісно-ділової взаємодії в системі “вчитель – учень”.

Реформа системи підвищення кваліфікації вчителів у США наприкінці минулого сторіччя змусила переглянути зміст і способи підвищення кваліфікації. Орієнтація лише на спеціальну предметну підготовку й інформаційний підхід виявилися недостатніми. Американські дослідники в галузі підвищення кваліфікації почали шукати альтернативу традицій-

ній освіті, яка дає в основному знання, тоді як у системі підвищення кваліфікації акцент необхідно перенести на вміння і навички.

Основним завданням навчання при підвищенні кваліфікації було “зміна”, “поліпшення”, “перебудова” професійної поведінки вчителя. В ідеї зміни поведінки не на основі знань, а на основі практичних умінь був закладений глибокий сенс – чим більше знань і умінь вчитель перетворює на автоматизовані навички, тим більше він матиме часу для розв’язання складних нетривіальних педагогічних ситуацій. Професіоналізм у цьому випадку є не перешкодою творчості, як вважали приблизно півстоліття поведінкового підходу, а потужним його союзником [4, с. 87].

Аналізуючи історію виникнення поведінкового підходу, американський дослідник Д. Девісон виділяє два основні психологічні напрями: оперантне зумовлення Б. Скінера та когнітивне навчання А. Бандури. Мета навчання при підвищенні кваліфікації – засвоєння нової поведінки відповідно до вимог суспільства до професійного рівня вчителя. Основне призначення навчального процесу полягає у формуванні виконавської компетентності вчителя, набутті навичок для побудови процесу навчання та вироблення власного стилю викладання [1, с. 33.]

Постанова уряду США “Нація в небезпеці” (“A Nation at Risk”), опублікована у 1983 р., звернула увагу спільноти Сполучених Штатів на серйозні проблеми шкільної освіти. Найбільшою проблемою було те, що школи не виправдали очікувань і потреб суспільства у швидкозмінному світі XXI ст.

До 1970 р. біхевіористична психологія формувала основу поведінки багатьох учителів середньої школи США. Пов’язаний із традиційними знаннями, які давали “добру” освіту, біхевіористський підхід мав сенс. Нині, як вважають Дж. Сноумен, Р. Білер, Дж. Гріно й інші науковці, основа когнітивної психології є кращим підходом для підготовки до неперервної освіти тих, хто навчається. Розвиток освітніх технологій вплинув на широке застосування когнітивного підходу в системі післядипломної освіти вчителів середньої школи.

Існує багато специфічних технологій навчання, які застосовують послідовники когнітивного підходу в професійній підготовці та перепідготовці вчителів середньої школи. На курсах підвищення кваліфікації широко застосовується метод прямого/експліцитного викладання (Direct Instruction/Explicit Teaching) [9, с. 69]. На курсах підвищення кваліфікації вчителям середніх шкіл пропонуються різноманітні комп’ютерні програми на підтримку викладання того чи іншого предмета з 6 по 12 клас (K-6 to K-12). Опанувавши ці програми, вчитель середньої школи успіш-

но організовує групову роботу, співпрацю учнів та має більшу можливість допомогти тим учням, які цього потребують.

Існують інші комп'ютерні програми наставницького (tutorial) типу, завдяки яким учень без сторонньої допомоги і додаткових матеріалів може опанувати матеріал. М. Роблер, Дж. Едвардс та М. Гаврилук визначають ці програми як лінійні (linear) або галузеві (branching). Програма лінійного типу надає інструктивну послідовність і має зворотний зв'язок з усіма учнями. Програма галузевого типу спрямовує на альтернативні шляхи залежно від того, як учні відповідають на питання чи опановують певні частини матеріалу [8, с. 89]. Хорошим прикладом послужить програма для середньої школи "Введення до фізики" ("Welcome to Physics"). Вона може бути матеріалом для самостійного вивчення, для подачі учителем, може бути наочністю, або матеріалом для повторення.

Когнітивний підхід до підвищення кваліфікації вчителів середньої школи дав можливість розвитку вузькодисциплінарного напрямку ПК. Так, "Програма наукової освіти" ("Science Education Program") (SEP) Лабораторії Лоренса Лівермора (Lawrence Livermore National Laboratory) (LLNL) створена для курсів ПК вчителів середніх шкіл без відриву від виробництва та для вчителів-початківців. LLNL співпрацює з Департаментом Академій Енергетики США з підтримки вчителя-науковця (U. S. Department of Energy Academies Creating Teacher Scientists) (DOE ACTS) у створенні програм підвищення кваліфікації для вчителів середньої школи. Ця програма розрахована на три роки. Кожного літа на базі LLNL проходять семінари та керовані дослідження. Вчителі отримують стипендію за кожен тиждень навчання, їм відшкодовують транспортні витрати та надають 4 000 доларів США кожного року на закупівлю необхідного обладнання для школи та за участь у додаткових програмах ПК. Вчителі, які проходять підвищення кваліфікації в DOE ACTS в LLNL, можуть обрати такі напрями дослідження: біотехнології, гібридна астрофізика (Fusion-Astrophysics), енерготехнології та навколишнє середовище [2].

Академія вчителів-дослідників (The Teacher Research Academy) (TRA) – це програма ПК для вчителів середньої школи. Команда науковців з LLNL співпрацює з учителями, розробляє програму й інструктивні матеріали, проводить практичні заняття, де навчають користуватися новітнім обладнанням тощо. У рамках цієї програми учасники можуть отримати до 9 семестрових залікових кредитів або 10 кварталних одиниць кредитів на здобуття ступеня Магістр науки в освіті (MS in Education).

Когнітивний підхід є рушійною силою процесу підвищення кваліфікації вчителів середньої школи. Науковці довели, щоб бути успішним

вчителем XXI сторіччя, потрібно постійно вчитися. Для ефективного підвищення кваліфікації необхідні різноманітні підходи до навчання та викладання. Метод прямого викладання (direct instruction), який широкомасштабно використовували у XX ст., поступається місцем колективному/партнерському навчанню. Цей метод залучає до співпраці задля досягнення спільної мети. Інструктори курсів ПК виступають як експерти, наставники, фасилітатори, а іноді просто дають змогу самостійно розкрити проблему. Технології XXI сторіччя надають можливість вчителям середньої школи знайти потрібні джерела інформації, створити відповідні умови, провести експеримент, організувати дискусію, поділитися інформацією з учнями, батьками та світом.

Теоретичні та практичні розробки, здійснені в руслі особистісного підходу, складають важливу частину концептуальних основ сучасної дидактичної думки в галузі педагогіки підвищення кваліфікації, що дозволяє судити про рівень її розвитку.

Приблизники особистісного підходу орієнтовані на особистість як на цілісну систему в єдності всіх її складових психологічних і соціокультурних чинників. Американські дослідники Д. Корріган, М. Хаберман та К. Хауей, ґрунтуючись на матеріалах, узагальнених Центром педагогічних досліджень та інновацій (Centre for Educational Research and Innovation) (CERI) при Організації економічного співробітництва та розвитку (Organization for Economic Co-operation and Development) (OECD), виділяють у рамках особистісного напрямку три основні підходи: біогенетичний (“теорія дозрівання”); функціональний (психодинамічний), який розглядає особистість у контексті взаємодії з середовищем; когнітивний (пізнавальний) [5]. Ці підходи аналізують різні сторони особистісного розвитку. В той же час, усі три певною мірою доповнюють один одного, крім того, на думку американських педагогів, вони не вичерпують себе і можуть служити основою для розробки як нових орієнтацій, так і цілісних теорій [3, с. 113-114].

Приблизники особистісного напрямку дійшли такого висновку: чим вищий рівень особистісного розвитку вчителя, тим вища його готовність до підвищення своєї майстерності, до зміни поведінки, до відмови від стереотипів. Розуміючи це, приблизники даного підходу прагнуть створювати програми підвищення кваліфікації, метою яких є особистісний розвиток учителя. [1, с. 70].

Гармонійне зростання вчителя значною мірою пов’язане з розвитком його творчого потенціалу. Саме тому в процесі підвищення кваліфікації педагогічних працівників важливо враховувати андрагогічні складові роботи з дорослими.

Розглядаючи різноманітні моделі професії вчителя, запропоновані Американською асоціацією коледжів педагогічної освіти, та “ідеальну модель” професії вчителя (Е. Хойлі), модель професії у контексті ринкових стратегій (П. Вілсон, А. Карр-Саундерс, Д. Майерс) і здійснюючи їх порівняльний аналіз на основі досліджень питання професіоналізму вчителів (Дж. Гудлед, І. Гудсон, Е. Харгрівз), науковці дійшли висновку, що перспективним напрямом підвищення ефективності професійної перепідготовки фахівців в умовах післядипломної педагогічної освіти є андрагогічний підхід. М. Ноулз стверджує, що “андрагогіка (на загальну думку, дорослий еквівалент “педагогіки”) – провідний “бренд” у теорії навчання дорослих [6].

Зміст і структура андрагогічного підходу містять вимоги до організації підвищення кваліфікації та умови їх ефективного застосування (врахування індивідуальних особливостей, перебудову техніки взаємодії викладача і того, хто навчається, самостійне навчання, спільну діяльність, урахування життєвого і професійного досвіду педагога, розвиток освітніх потреб тощо).

Незважаючи на те, що андрагогічний підхід порівняно новий у галузі підвищення кваліфікації, він відіграє таку ж важливу роль, як і традиційні підходи, та несе в собі більший потенціал успіху. Звичайно, все це покладає на викладача-інструктора більше обов'язків, до того ж дорослі учні звертаються на курси ПК, маючи певні очікування. Незважаючи на перешкоди, які трапляються на шляху до підвищення кваліфікації, найкращою мотивацією для дорослих учнів є інтерес і власна вигода.

Прибічники соціально-психологічного підходу вважають, що вчитель є лише частиною широкої соціальної мережі та схильний до впливу різних сил як із боку середовища, в якому він працює і живе, так і з боку людей, із якими йому доводиться мати справу. З точки зору фахівців, що активно працюють у цьому напрямі (Л. ЛеБланк, Р. Свішер, Ф. Вітаро, Р. Шмак, М. Майлз та ін.), багато програм підвищення кваліфікації все ж недостатньо враховують вплив реальної практичної діяльності вчителя і такої складної соціально-динамічної системи, якою є школа [7, с. 99].

Напрямок соціально-психологічного підходу, який враховує перспективу соціального контексту, став активно розроблятися сьогодні. Його відмінною рисою є прагнення переосмислити традиційну орієнтацію системи підвищення кваліфікації на потреби вчителя. На противагу цьому, пропонується скерувати зусилля на реформування шкільного середовища, яке, на думку прибічників цього напрямку, саме забезпечує стимулювання або, навпаки, пригнічення поведінки певного типу. Таким чином, підвищення кваліфікації, особистісне зростання розглядається швидше як результат, а не як мета.

Таким чином, основну мету системи підвищення кваліфікації вчителів прибічники соціально-психологічного підходу бачать у зміні шкільного середовища, яке забезпечує ефективність роботи педагогічного колективу.

Отже, основні підходи до навчання у процесі підвищення кваліфікації американських учителів класифікуються відповідно до вирішуваних цілей, а саме: поведінковий – передбачає зміну професійної поведінки вчителя на основі ефективних навчальних технологій; когнітивний – спрямований на розвиток професійно-педагогічного інтелекту вчителя, збагачення системи предметно-методичних знань сучасними підходами до цілісного навчально-виховного процесу; особистісний – орієнтований на розвиток особистості, розкриття унікальних можливостей кожного вчителя; андрагогічний – спрямований на врахування специфіки “дорослого учня” при організації професійно-освітнього процесу підвищення кваліфікації вчителів; соціально-психологічний – орієнтує на вдосконалення професійно-комунікативної культури вчителя, підвищення ефективності особистісно-ділової взаємодії в системі “вчитель – учень”.

1. *Хатюшина А. А.* Теория и практика повышения квалификации учителей США : на примере штата Южная Каролина : дисс. канд. пед. наук : 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / *Анна Андреевна Хатюшина*. — Москва, 2009. — 171 с.
2. Educational Technology's Effect on Models of Instruction, by Judith Conway. Written and Posted May, 1997. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://udel.edu/~jconway/EDST666.htm>
3. *Fullan M.* Research on curriculum and instruction implementation / *M. Fullan, A. Pomfret* // Review of Educational Research. — 1977. — V. 47. — P. 113—114.
4. *Gates L.* Ego development as the goal of education / *L. Gates* // Education. — 1982. — V. 103. — P. 87—90.
5. International Conference on Education, 38-th session. — Geneva, 1981. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : www.ibe.unesco.org/.../REC_73_E.PDF
6. Knowles' andragogy: an angle on adult learning. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.learningandteaching.info/learning/knowlesa.htm#ixzz1ZKwbgAxQ>
7. *Knowles M. S.* Human Resource development in O.D. / *M. S. Knowles* // Public Administration review. — 1974. — V. 34. — № 2. — P. 99—123.
8. *Roblyer M. D.* Learning Theories & Integration Models / *M. D. Roblyer, J. Edwards, M. A. Havriluk* // Integrating Educational Technologies into Teaching, Upper Saddle River. — NJ : Prentice Hall, 1997. — P. 54—89.
9. *Rosenshine B.* Synthesis of research on explicit teaching / *B. Rosenshine* // Educational Leadership. — 1986. — V. 103. — P. 60—90.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2011

С. Шандрук

**Основные подходы к учебе в процессе повышения
квалификации американских учителей**

В статье определяются основные подходы к учебе в процессе повышения квалификации американских учителей, а именно: поведенческий – изменение профессионального поведения учителя; когнитивный – развитие профессионально педагогического интеллекта учителя; личностный – развитие личности учителя; андрагогичный – специфика “взрослого ученика”; социально-психологический – совершенствование профессионально коммуникативной культуры учителя.

Ключевые слова: поведенческий подход, когнитивный подход, личностный подход, андрагогический подход, социально-психологический подход.

S. Shandruk

**Basic Approaches to Education in the Process
of American Teachers' Professional Development**

The article determines basic approaches to education in the process of American teachers' professional development. They are: behavioral approach that is a change of teacher's professional conduct; cognitive approach is the development of teacher's professional pedagogical intellect; personal approach is the development of teacher's personality; androgenic approach is the specificity of “adult student”; social-psychological approach is the improvement of teacher's professional communicative culture.

Key words: behavioral approach, cognitive approach, personal approach, androgenic approach, social-psychological approach.

Рецензент – кандидат біологічних наук,
старший науковий співробітник Н. О. Постригач